

In een reeks artikelen wil De Grauwe Gors aandacht besteden aan de oude bronnen over de avifauna van Groningen en over Groningse vogelaars en ornithologen van vroeger. In onderstaande eerste bijdrage wordt ingegaan op minder bekende historische literatuur over het vogelleven in de provincie Groningen.

Obscure bronnen over de geschiedenis van de ornithologie in de provincie Groningen, een geannoteerde lijst

(Oude vogelboeken uit Groningen, aflevering I)

Jan Alexx de Roos & Ruud Vlek

Vogels van Groningen (hierna afgekort: VvG), de standaard-streek-avifauna van de provincie Groningen, verscheen in 1983. Het boek bevat veel historische gegevens over vogels in de provincie Groningen, maar in de aanzienlijke literatuurlijst (pag. 371-376) staan voornamelijk recente bronnen vermeld (met nogal wat literatuur over vogels buiten de provincie Groningen).

Vreemd genoeg blijven ook de oude bronnen die worden besproken in hoofdstuk III (pag. 12) grotendeels onvermeld in de literatuurlijst. Het is in dit verband opmerkelijk dat diverse auteurs van 'Vogels van Groningen' wel degelijk op de hoogte waren van het bestaan van oudere bronnen en dat zij die ook hebben gebruikt, zoals het geval blijkt in verschillende soort-besprekingen (vgl. Boekema, Glas & Hulscher 1983).

De onderstaande bibliografie beoogt de lacunes van de literatuurlijst van VvG wat betreft historische bronnen te corrigeren. Daartoe wordt een overzicht gegeven van klassieke en minder bekende auteurs en teksten over de vogels van Groningen, die in de literatuurlijst van VvG ontbreken. De lijst is opgedeeld in twee secties; de eerste bevat literatuur m.b.t. het Groningse vasteland en de tweede literatuur over het Groningse waddengebied. Omdat VvG zich beperkte tot de vogels van het vasteland van Groningen, ontbreken daarin bijgevolg alle referenties m.b.t. de Groningse waddeneilanden Rottumeroog en

Rottumerplaat. Vanwege het eminente belang van deze waddeneilanden voor de Groningse avifauna zijn in sectie II van deze literatuurlijst alle belangrijke literatuurreferenties daarover uit verleden en heden opgenomen. Ongetwijfeld is onderstaande lijst nog steeds onvolledig en hebben wij bepaalde bronnen over het hoofd gezien (zoals bijv. geografische teksten met natuur-gegevens). In ieder geval vormt het hier bijeengebrachte literatuuroverzicht een aanzet tot een meer volledige ornithologische bibliografie over Groningen. Titels van meer recente literatuur (jaren 1980/90) over vogels in Groningen zijn te vinden in de 'Lijst van Groningse vogels' (De Bruin & De Bruin 1997, pag. 28-30).

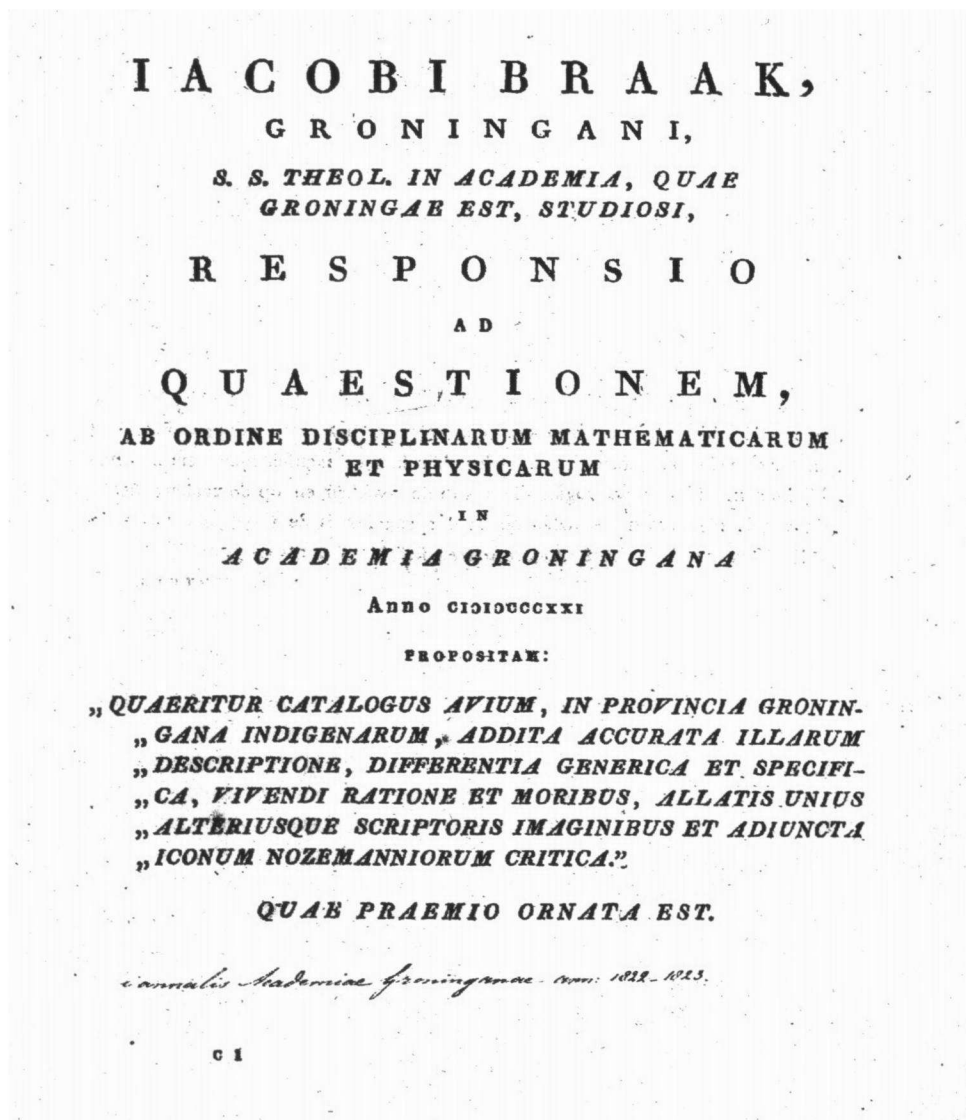
Deze lijst is niet alfabetisch gerangschikt op auteur, maar staat in historische volgorde. Op deze wijze komt de ontwikkeling van de Groningse avifauna in de loop der tijd, evenals van de kennis daarover, beter tot uitdrukking. Tevens krijgen we zo een beeld van de voornaamste periodes waaruit literatuur (vaak op basis van veldonderzoek) over het vogelleven van Groningen beschikbaar is.

Bij verschillende literatuurreferenties zijn annotaties toegevoegd, waarin de meest saillante gegevens uit de betreffende tekst worden samengevat. Het is helaas niet gelukt alle gevonden literatuuropgaven zelf in te zien en op hun ornithologische relevantie te controleren.

Onderstaande lijst heeft tot doel interesse te wekken voor, en de weg te wijzen in de nu bijna twee eeuwen oude regionale ornithologie van Groningen. De meeste hieronder vermelde bronnen zijn tegen-

woordig met behulp van gecomputeriseerde bibliotheekcatalogi (i.h.b. die van de Nederlandse Centrale Catalogus, via www.picarta.nl en van de Universiteitsbibliotheek Groningen, via www.ub.rug.nl/bin/WebIBW) gemakkelijk op te sporen en op te vragen.

Het bijeengebrachte materiaal laat zien dat de stelling: "Over de vogels van Groningen is bijzonder weinig geschreven" (VvG, pag. 12) feitelijk niet houdbaar is. Integendeel, weinig Nederlandse provincies kunnen bogen op een al zo lange regionaal-ornithologische traditie.

Titelpagina van Jacob Braak's *Catalogus avium in Provincia Groningana indigenarum*, 1821 Dit is de eerste avifaunistische lijst van Groningen, en de allereerste regionale vogellijst voor Nederland.

I. Historische literatuur over vogels van Groningen (vasteland)

Schoockius, M. 1661. De ciconiis tractatus, editio altera, priori auctior et emendatior. Amsterdam : Petrus van den Berg, 90 pag.

De Latijnse verhandeling van Martin Schoock, hoogleraar filosofie en natuurkunde aan de Groningse Hogeschool (van 1640 tot 1661), vermeldt het broeden van Ooievaars in de stad Groningen (pag. 10). Het feit "*dat bij ons dikwijls op de vismarkten in het hartje van de winter Ooievaars aangetroffen worden*" betreft exemplaren die "*als het ware door de rest van de troep in de steek zijn gelaten, en afkomen op het voedsel dat daar gegeven wordt.*" (pag. 18). Dit is de oudste monografie over een vogelsoort bekend uit ons land.

De schrijver van het artikel 'Ooievaar' in VvG (pag. 81-83) kende het Ardea-artikel van Haverschmidt (1949) over dit boekje en verwijst ernaar, maar het ontbreekt in de literatuurlijst van VvG.

In een volgende GG zal een apart artikel aan Schoock en dit boekje worden gewijd.

Heerkens, G.N. 1788. Aves Frisicae. Rotterdam : C.R. Hake, 299 pag.

Gerard Heerkens was een pure Groninger en niettegenstaande de Latijnse titel en de stad waar het boek is gedrukt, bevat de tekst enige verwijzingen naar vogels in Groningen stad en provincie. Het is een dichtbundel in het Latijn met 10 hoofdstukken, handelend over Alauda, Loxia, Pica, Hirundo, Anser, Regulus, Coturnix, Sturnus, Turdus en Merula.

In een volgende GG zal een artikel over Heerkens en zijn boek worden gepubliceerd.

Van Swinderen, Th. sine anno (ca. 1820). Overzicht over de vogelen, tot leidraad bij mijne Akademische Voorlezingen. 31 pag.

Braak, J. 1821. Responsio ad quaestionem ab ordine disciplinarum mathematicarum et physicarum in Academia Groningana propositam:

quaeritur catalogus avium, in Provincia Groningana indigenarum, addita accurata illarum descriptione, differentia generica et specifica, vivendi ratione et moribus, allatis unius alteriusque scriptoris imaginibus et adiuncta iconum nozemanniorum critica. 210 pag. Annales Academiae Groninganae 1822-1823.

Dit is een uitgebreide bespreking van de Groninger broedvogelstand. Er worden 102 soorten broedvogels vermeld. Goedbeschouwd is het de eerste regionale avifaunistische lijst van Nederland.

Het lijkt erop dat de redactie en medewerkers van VvG niet op de hoogte waren van het bestaan van deze lijst. Hun opmerking op blz. 12 van VvG dat het eerste overzicht van de Groninger vogels de publicatie van De Gavere & Van Bemmelen uit 1856 zou zijn, is derhalve onjuist.

Van Swinderen, Th. 1822. Index rerum naturalium quae conservantur in Museo Academico Groningano. Naamlijst der voorwerpen van natuurlijke historie, welke bewaard worden in het Akademisch Museum te Groningen. Groningen : Oomkens. 128 pag.

Van Swinderen, Th. sine anno. Naamlijst der Voorwerpen in het Kabinet van Natuurlijke Historie te Groningen voorhanden. (Overdrukken uit den Akademischen Almanak).

Bestaat uit 9 Vervolgen. Deze collectie en het museum werden in 1906 door brand verwoest. In deze collectie waren diverse gedurende de 19e eeuw in Groningen verzamelde zeldzame vogels opgenomen, o.m. Zwarte Ooievaar, Sneeuwuil, en meer. Het verdient aanbeveling om een reconstructie te maken van deze voormalige collectie, waarvan alle zeldzame gevallen door de CDNA postuum geschrapt zijn vanwege ontbrekende documentatie.

Vrolik, W. 1824. Bijdrage tot de in de Amsterdamsche Courant van 23 Januarij 1824 geplaatste Waarneming van eene in de provincie Groningen gevangene kleine TRAPGANS. Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1824, deel I, pag. 89-90.

Het bericht in de Amsterdamsche Courant vermeldt de vangst van een vrouwtje Kleine Trap te Vriescheloo in Oost-Groningen, medio januari 1824. Dit is het eerste geval van deze soort voor Nederland.

Het voorwerp werd opgenomen in de collectie van het Museum van Natuurlijke Historie van de Groninger Hogeschool (zie Van Swinderen 1825-1836). Op grond van dit en een tweede geval uit Noord-Holland in

dezelfde winter (Vrolik 1824) werd de soort opgenomen in 'Nederlandsche Vogelen' (Nozeman en Houttuyn 1770-1829) deel V (1829, pag. 461).

Anonymus 1824. Zwarte Ooievaars. Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1824, deel II pag. 221-222.

Drie Zwarte Ooievaars waargenomen in de Noordpolder, Groningen, <28 september 1824. Eén daarvan werd gevangen, en opgenomen in de collectie van het Museum van Natuurlijke Historie der Groninger Hogeschool.

MR. TH. VAN SWINDEREN.

Mr. Theo van Swinderen, grondlegger van de Groningse vogelkunde in de jaren 1820.

Van Swinderen, Th. 1825-1836. Initia Faunae Groninganae of Proeve van eene naamlijst der dieren welke in de provincie Groningen gevonden worden. Groningen : E. Mekel.

Deel I: Proeve eener naamlijst der Dieren in de Provincie Groningen te Huis behorende. Deze lijst bevat 108 soorten 'vogelen', merendeels broedvogels. Ook vermeld worden Roodhalsfuut, Aalscholver, Zwarte Stern, Hop, Withalsvliegenvanger en Raaf.

Het 'Tweede vervolg' (juni 1826) bevat 82 soorten "Vogelen welke in de Provincie Groningen van tijd tot tijd gezien worden, als trek- of strijkvogelen, zonder daar voor als nog broedende gevonden te zijn."

Van Swinderen noemt o.m. Stormvogeltje, Purperreiger en Woudaap, Bastaardarend, Grote Burgemeester, Alpengierzwaluw, Pestvogel, Notenkraker,

Hazelhoen, en het vrouwtje Kleine Trap van januari 1824.

Totaal bevat de Initia 189 vogelsoorten (Brouwer 1948: 132; Hulscher 1993: 116). Hulscher publiceerde een vergrootte facsimile van deze lijst in Balten et al. (1993: 118-132), waarvan bladzijde 118 (blz. 1 van de lijst) vóór blz. 123 hoort te worden geplaatst. Zie ook Brouwer (1954, pag. 51-52). Deze lijst was niet bekend bij de auteurs van VvG en is derhalve niet gebruikt bij de samenstelling daarvan.

Van Swinderen, Th. 1826. Lijst van dieren in de provincie Groningen gevonden. Ter aanvulling der naamlijst van Nederlandsche dieren in het 11de, 12de en 14de deel der Verhandelingen geplaatst. Natuurkundige Verhandelingen der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem XV pag. 321-343.

Op pag. 326-329 worden vier soorten van 'vogelen' besproken: Raaf, Zwarte Ooievaar, Withalsvliegenvanger en Grasmus. Van de Raaf wordt vermeld: "Broeit hier, nestelt in zeer hooge, liefst eikenboomen." De Zwarte Ooievaar is "meermalen als trekvogel ontdekt; verleden jaar (1825) werden er nog eenige op het Ruigezand gevangen." (N.O. van Munnekezijl). De Withalsvliegenvanger zou "meermalen in den zomer bij paren gezien" zijn "en misschien ook broedende gevonden." De Gavere en Van Bemmelen vermelden dat de soort "eenmaal in den hortus binnen de stad Groningen broeiende is aangetroffen" (Bouwstoffen II, 1858: 121). Snouckaert meent dat hierbij sprake is van verwarring met de Bonte Vliegenvanger, die overigens sedert de tweede helft der negentiende eeuw in Nederland nog enkel incidenteel broedvogel was (Albarda 1897 'Aves Neerlandicae, Naamlijst van Nederlandsche Vogels': 42, Kist in Ardea 45: 4 en 17).

Commissie van Onderwijs in de Provincie Groningen 1828. Schoolmees-terrapporten. Rijksarchief Groningen.

Bevat de uitslag van een in 1828 onder Groningse onderwijzers gehouden enquête (opgesteld door Th. van Swinderen, juni 1828), naar de economische, sociale en culturele omstandigheden op het Groningse platteland. Daarbij werd ook een vraag gesteld over de plaatselijke opbrengsten uit

het natuurlijk (vr. 8). De antwoorden hierop bevatten volgens VvG (pag. 12) opgaven over de verspreiding van Korhoen, Patrijs en Putter in Groningen.

Zie ook Boekholt & Van der Kooi (red.), 'Spiegel van Groningen' (1996), pag. 4-5, 274, 316. Het verdient aanbeveling de antwoorden op vraag 8 uit deze rapporten nog eens systematisch uit te werken.

Van Swinderen, Th. 1828, 1834. Wegwijzer in het Museum van Natuurlijke Historie der Hoogeschool te Groningen.

Venhuis, R.A. 1829. Natuurlijke historie der provincie Groningen. Groningen : J. Oomkens.

Lagere schoolboek voor de hoogste klas, in opdracht van de Commissie van Onderwijs voor de provincie Groningen.

Op pag. 124-127 een 'Kort overzicht van het Dierenrijk in dit Gewest.' Over de avifauna weet de lagere schoolonderwijzer uit Kloosterburen: "*Wilde vogelen, als: patrijzen, eenden, ganzen, korhoenders, hout- en watersnippen en meer andere zijn in dit Gewest in eene genoegzame menigte voorhanden.*" Het aantal zwanen, ganzen en eenden is "*nadat onze lage landen door watermolens tot den landbouw geschikt gemaakt en vele polderlanden ingedijkt zijn, veel verminderd.*"

Van Hasselt, J.C. 1831. Brief d.d. 1 januari 1831 over de waarneming van 2 Ooievaars overvliegend bij de Punt, 25 december 1830. Algemene Konst- en Letterbode voor het jaar 1831, deel I, nr. 2 p 31.

Tweede gedocumenteerde winterwaarneming van de soort in Nederland. Het vroom 12 graden en het land was met sneeuw bedekt.

Meursinge, N. 1851. Verhandeling over de Bonte Kraai (*Corvus Cornix*) uit het oogpunt van natuurlijke historie en ontleedkunde. 332 pag. plus 4 platen. Groningen : J. Oomkens. Voornamelijk een anatomische verhandeling. In een inleidende hoofdstuk worden 7 streeknamen vermeld uit Friesland en Groningen, zoals '*Grijze Kraje*' of '*Grijze Zwarte Kraai*'; de '*geringere volksklasse*' kende de roep van de soort (pag. 50). In Groningen en Drenthe komen de eerste Bonte Kraaien medio oktober (1848) en de laatste werden gezien 1 april 1849 (pag. 314). In een volgende GG zal aan Meursinge en zijn boek een artikel worden gewijd.

Acker Stratingh, G. & G.A. Venema 1855. De Dollard, of geschied-, aardrijks- en natuurkundige beschrijving van dezen boezem

der Eems. Groningen : Oomkens & Schierbeek. Reprint: Harlingen : Waddenvereniging, 1980.

Op pag. 247 is sprake van het (broed?)voorkomen in 1846 van 'kleppers' (Poelsnippen); zie Pelinck Stratingh 1923. Bij Braak (1821) ontbreekt deze soort als Groningse broedvogel, maar volgens De Gavere & Van Bemmelen broedde de Poelsnip jaarlijks in kleine getale op moerassige plaatsen (Bouwst. II, 1858 pag. 127).

Van Bemmelen, A.A. 1866. Aanvulling der mededeelingen over de zoogdieren, vogels en kruipende dieren. In: J. Herklots, Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland dl. III, pag. 414-552, m.n. 518-529.

Van Bemmelen vermeldt diverse in Groningen verzamelde zeldzaamheden. In mei 1860 en april 1861 werd een mannetje resp. vrouwtje Sperwergrasmus geschoten te Haren. (Het vr. is door de CDNA afgevoerd vanwege rui, de opgezette vogel is echter aanwezig in de collectie van het NNM Leiden).

In het najaar van 1863 werden 2 Sneeuwuielen in de stad Groningen waargenomen, waarvan een geschoten werd. Van Bemmelen vermeldt het broeden van Fluiter en Ortolaan in Groningen. De invasie van het Steppehoer bereikte in 1863 ook Groningen. In oktober 1864 werden 2 Zwarte Ooievaars in Groningen gevangen. In de zomer van 1865 werd in Groningen een Griel waargenomen. Van Bemmelen weerspreekt de kritiek van Albarda op het vermeende broeden van Bokje in Groningen.

Op 1 februari 1818 strandde een Tuimelaar nabij Oostwolder Hamrik (Alg. Konst- en Letterbode 1818 dl. I pag. 194).

Venema, G.A. 1873. Over de eenden (in de provincie Groningen). Album der Natuur 1873, pag. 257-275.

Bespreekt 8 soorten eenden in Groningen en hun seizoensvoorkomen.

Venema, G.A. 1874. Over de ganzen (in de provincie Groningen). Album der Natuur 1873, pag. 325-354.

Op pag. 330-331 een tabel met de aankomsten en vertrekfenologie van ganzen in Groningen. De '*Goudoogjes*' (Dwergganzen) bezoeken onze streken weinig. Venema bespreekt toe- en afname van bepaalde soorten

Gerrit A. Brouwer op Vlieland, vermoedelijk tijdens een N.O.V.-excursie op 17 juni 1928 (fotograaf onbekend; collectie Heimans- en Thijssen-Stichting).

(pag. 354).

Venema, G.A. 1876. Over den kieviet. Album der Natuur 1876, pag. 56-74.

Na zijn dood gepubliceerd vogelartikel van de Groningse geograaf en ornitholoog.

"In de Provincie Groningen beginnen de kievieten, als de vorst is geweken, in den regel niet voor den 23sten of 24sten Maart met het leggen der eieren. Zeer spaarzaam worden er vroeger enkelen gevonden." (pag. 60). *"Het rapen van kievietseieren is in de provincie Groningen meest een arbeid van uitspanning, maar tevens van winst, waaraan door velen de zondagmorgen wordt ten offer gebracht."* (pag. 64). Venema heeft zelf zich in Westerwolde *"dikwijls met het zoeken naar kievietseieren zeer aangenaam bezig gehouden."*

Venema, G.A. 1877. Zwanen (in de provincie Groningen). Album der Natuur 1877, pag. 51-60.

Met name handelt het om Wilde Zwanen. Kleine komen minder voor. De Knobbelswaan wordt weinig op de trek gezien. Er zijn in de provincie 40 zwanendriften (kwekerijen van tamme zwanen).

Venema, H.J. 1917. De Nachtegaal in Groningen. De Levende Natuur 22, afl. 5 pag. 198.

De soort ontbreekt in de lijst van Braak (1821), maar wordt door Van Swinderen (1825) wel opgevoerd. Volgens De Gavere & Van Bemmelen broedde hij *'tamelijk menigvuldig'*. H.J. Venema vermeldt het voorkomen in Groningen stad.

Brouwer, G.A. 1920-1940. Natuurdagboeken. Archief Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden.

Vanaf zijn studententijd in de jaren twintig tot 1940 woonde Gerrit Brouwer te Groningen en verkende hij de fauna van Noord-Nederland (vgl. Brouwer-Pierson 1987 en Brouwer 1935).

Pelinck Stratingh, J. 1923. Broedende Kleppers. De Levende Natuur 28, afl. 8 pag. 257.

Stukje verwijst naar een boek over de Dollard van Acker Stratingh & Venema, waarin het voorkomen in 1846 van 'Kleppers' vermeld wordt. Volgens auteur moet deze naam

duiden op het broedvoorkomen van Poelsnippen, die op hun broedplaats een klepperend geluid maken (vgl. ook Thijsse, Vogeljaar 2e dr. 1913: 476 en VvG pag. 191 en 382). Klepper is de Groninger streeknaam voor Poelsnip.

Daartegenovermeent Tiddens: "*In de streek aan en om den Dollard wordt de kluit 'klepper' genoemd.*" (Jrb. Cl.N.V. 10, 1920 pag. 132).

Brouwer, G.A. 1928. Gegevens over de gewervelde dieren van de Harensche Wildernis en omgeving. Jaarboek van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland 1923-1928, pag. 142-152.

In zijn Groningse studentenjaren (1920-1927) inventariseerde Gerrit Brouwer dit 5 ha. grote complex van turfpoelen en berkenbosjes, dat door Natuurmonumenten rond 1920 is aangekocht. Op pag. 143 schrijft hij over het dorp Haren "*welks verspreide woningbouw reeds angstwekkend dicht tot het natuurmonument genaderd is. De nieuwe grindweg van Haren naar Waterhuizen, die er vlak langs loopt, vormt daarbij de ernstigste bedreiging.*" Onder de broedvogels die worden genoemd zijn Roerdomp, Bruine Kiekendief, Waterral en Rietzanger. Daarnaast worden broedvogelgegevens vermeld uit de wijdere omgeving, o.m. over Blauwe Reiger, Ooievaar, Roek en Geelgors.

Van Voorn, A.A. 1928. Renvogel. De Levende Natuur 32 afl. 9 pag. 299.

Op 20 of 30 november 1909 werd een mannetje Renvogel gevangen te Faan, bij Niekerk (med. F. Liefstinck, Jrb. N.O.V. 7 pag. 54, DLN 32: 252). Het ex. werd opgezet in de collectie van I. van Stegeren. De Groningse vogelfotograaf Liefstinck probeerde de vogel voor het Rijks Museum van Nat. Historie of Artis te verwerven maar slaagde daar niet in. De zeer bejaarde Van Stegeren zegde in 1928 aan Van Voorn, conservator van het Zoölogisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit Groningen toe dat na zijn dood zijn vogelcollectie met de Renvogel in de collectie van het Zoölogisch Laboratorium ondergebracht zou worden.

Dit was toentertijd het vierde geval van deze soort voor Nederland; wegens ontbrekende documentatie is het echter afgevoerd door de CDNA (DB 18, 4: 176, De Bruin & De Bruin 1997). Het is het enige geval voor Groningen (VvG pag. 219).

Feitsma, J. 1932. Uit het Westerkwartier. De Levende Natuur 37, afl. 3 pag. 96.

De Grauwe Gors komt begin jaren dertig ten noorden van Grijpskerk, naar de kant van de Lauwerszee, nog "*in grooten getale*" voor. De Kwartelkoning neemt af rond Grijpskerk.

Gelderloos, J.H. 1933. Vogels in Groningen. De Levende Natuur 38, afl. 4, pag. 134-135.

Vermeldt o.m. een nestvondst van Grote Gele Kwikstaart bij Groningen in 1932. Begin juni 1933 was er op dezelfde plaats opnieuw een paartje territoriaal. Dit incidentele broedgeval is opgenomen in VvG (pag. 274) en in de Lijst van Groningse Vogels (De Bruin & De Bruin 1997: 14).

Tilma, P. 1935. De vogels van het Wad. Natura 34, nr. 5 (440) pag. 129-138. Speciaal Groningen-nummer, verzorgd door de Groningse afdeling van de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging, mei 1935.

Beschrijft vogelwaarnemingen in alle seizoenen aan de zuidkust van de Lauwerszee uit de jaren 1925-1935. "*De laatste jaren trof ik, in Augustus, geregeld de zeldzame lachstern aan.*" (pag. 137).

Pool, D.J.W. 1935. Het Groningsch Natuurhistorisch Museum. Natura 34 nr. 5, pag. 142-145.

Dit betreft een eigen museum van de N.N.V. afdeling Groningen, geopend eind mei 1932.

Brouwer, G.A. 1935. De natuurmonumenten in de Provincie Groningen en het aangrenzend gedeelte van Drenthe. Natura 34, nr. 5 pag. 152-157.

Bevat ornithologische gegevens over diverse natuurgebieden in verschillende landschapstypen. Over de laagveenmoerassen ten zuidoosten van Groningen schrijft Brouwer: "*Ooievaars zijn in deze omgeving vrij talrijk: in de gemeente Haren worden de nesten in het voorjaar van gemeentewege opgekalefaterd.*" (pag. 153).

Brouwer, G.A. 1937. Een albinistische Kapmeeuw (*Larus ridibundus* L.) begin April 1937 te Groningen. Ardea 26, pag. 106-107.

Brouwer, G.A. 1938. De albinistische Kapmeeuw (*Larus ridibundus* L.) te Groningen. Ardea 27, pag. 174-175.

Het begin april 1937 op de Petrus Camper-singel aangetroffen ex. keerde terug en overwinterde aldaar van 8 december 1937 tot 13 maart 1938. Misschien maakte J.P. Strijbos er foto's van.

NATUURLIJKE HISTORIE
DER
PROVINCIE GRONINGEN,

EERSTE DEEL, EERSTE STUK,
HOOFDZAKELIJK BEVATTENDE EENE
GEOLOGISCHE EN NATUURKUNDIGE BESCHOUWING VAN DEN BODEM;

DOOR
R. WESTERHOFF,
Med. Doct. te Warfum

EN
G. ACKER STRATINGH,
Med. Doct. te Groningen.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS.
1839.

Eerste lijst van broedvogels van Rottumeroog, uit Westerhoff & Acker Stratingh, 1839.

Brouwer, G.A. 1947. Een Alpengierzwaluw *Apus melba* (L.) in de vorige eeuw in Nederland aangetroffen. *Ardea* 35, pag. 236-240.

Brouwer beredeneert dat er in 1824 een Alpengierzwaluw in een stalnet werd gevangen bij Warffum. Ook meldt hij een vrouwtje Rosse Franjepoot uit november 1824 bij Groningen (Ned. Vogelen V, 1829: 487). Van beide soorten betreft het de eerste gevallen voor Nederland. Beide voorwerpen werden opgenomen in de collectie van het Museum van Natuurlijke Historie van de Groningse Hogeschool (zie het Tweede Vervolg van de Initia Faunae Groninganae, 1826, pag. 2).

Brouwer, G.A. 1948. Prof. mr. dr. Th. van Swinderen (1784-1851) en zijn werkzaamheid in het belang van de ornithologie. *Ardea* 36, pag. 121-142.

Van Swinderen, die pedagogiek, natuurlijke historie en politieke economie doceerde aan de Groninger Hogeschool, is de grondlegger van de regionale avifaunistiek van Groningen.

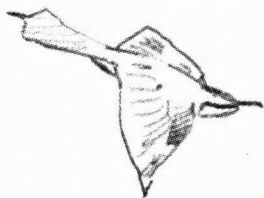
De Jonge, J. 1955. Enkele vogelwaarnemingen uit de jaren 1950-1954 (in Groningen). *Natura* 52e jrg. nr. 10 pag. 126-127, november 1955.

"In januari 1950 toonde de conservator van het Natuurhistorisch Museum te Groningen mij een ex. van de Goudlijster, die zich in de vorige herfst in het noorden van de provincie Groningen doodgevoelen had." Het betrof een zeer geschonden mannetje, gevonden te Hornhuizen 27 sept. 1949 (*Limosa* 24: 102, VvG pag. 291). De opgezette vogel is wegens slechte staat begin jaren zeventig weggegooid. Het geval is vervolgens wegens ontbrekende documentatie door de CDNA afgevoerd (DB 18, 4: 187, De Bruin & De Bruin 1997: 15).

Voorts wordt gemeld dat de Ortolaan begin maart 1952 rond Ter Apel nog een veel voorkomende soort is.

Loterijman, J.A. 1972. Ganzen langs de Groninger kust. *Natura* oktober 1972, pag. 150-154.

Bevat gegevens over vijf soorten ganzen in Groningen in de jaren 1945-1971.

II. Literatuur en bronnen over de vogels van Rottum (1840-1999)

In de literatuurlijst van Vogels van Groningen (1983) ontbreken literatuuropgaven m.b.t. Rottumeroog en Rottumerplaat. De auteurs kozen er namelijk voor hun avifauna te beperken tot het vasteland van Groningen (VvG pag. 12). In de Lijst van Groningse Vogels (De Bruin & De Bruin 1997) werden de in dit deel der provincie waargenomen vogels wel opgenomen. Hieronder volgt een aanzet tot een ornithologische literatuurlijst over dit Groningse deel van het Waddengebied.

Westerhoff, R. & G. Acker Stratingh 1839. *Natuurlijke Historie der Provincie Groningen, eerste deel, eerste stuk, hoofdzakelijk bevattende eene geologische en natuurkundige beschouwing van den bodem.* Groningen : J.Oomkens, 331 pag.

Dit is alles wat verscheen. Pag. 216-218 handelen over de vogels van Rottumeroog. Er worden 16-17 soorten (broed)vogels vermeld, w.o. Kemphaan, 'Rooode Ruiter' (= waarsch. Bonte Strandloper), 'Raaf' (= familienaam voor alle 'Corvi'; vgl. Bennet & van Olivier 'Naamlijst van Nederlandsche Dieren' 1822: 423, Ned. Vogelen V, 1829: 497) en Zwarte Stern.

Cohen, L.A. 1840. Berigten omtrent de natuurlijke geschiedenis van het eiland Rottum. Gedeeltelijk getrokken uit aantekeningen van J.O. Karsten en J. de Graaf. *Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis en Physiologie* VII, pag. 445-460.

Cohen beschreef als eerste de kolonie Grote Sterns als volgt: *"Ontzettend is de menigte van vogels ... die op dit geenszins uitgestrekte eiland ... nestelen. Op vele plaatsen liggen de nesten zo dicht bij elkander, dat men geen voet verzetten kan, zonder eijeren te vertreden."* Met uitzondering van een gedeelte van de kolonie, met 1250 nesten, worden alle nesten geleidigd: *"Ze zijn zoo talrijk, dat men met eenige personen, in een half uur wel twee duizend vijf honderd eijeren van deze soort alléén verzamelen kan."* De Grote Sterns zouden voor het eerst in 1826 op Rottum zijn gaan broeden. Voor de

diersoort, welke er somwijlen zeer overvloedig gevonden wordt, is de gewone *Pad*, welke zich op lage vochtige plaatsen tusschen de duinen ophoudt; *Kikvorschen* worden er echter niet gevonden. Dit was ook vroeger het geval met het eiland Borkum, waar men ook wel Padden, maar geene Kikvorschen vond; doch sedert dat men voor eenige jaren opzettelijk eenige van deze dieren op dit eiland gebragt heeft, zijn dezelve zoo zeer vermenigvuldigd, dat het er thans van krielt, en naar mate de Kikvorschen menigvuldiger geworden zijn, naar die zelfde mate is het getal van Padden verminderd.

Belangrijker en talrijker zijn de verschillende soorten van Vogelen, welke er zich ophouden en vooral des zomers leven en beweging op het eiland verspreiden. Zij behooren meest alle tot de Zeevogels, daar eenige weinige *Mosschen* en *Spreeuwen* er met opzet zijn aangebragt en bij te sterke vermenigvuldiging worden weggevangen. De Zeevogels dan, welke er hun natuurlijk verblijf houden, zijn: de *berg- of zee-Eend* (*Anas Tanorda*), die er niet schaars voorkomt en in de holen der Konijnen nestelt; de *gewone wilde Eend* of *spiegel-Eend* (*A. Boschas fera*), die er enkel gevonden wordt en ook broedt; de *roode Ruiter* (*Tringa variabilis*), welke er niet overvloedig voorkomt en voor den Voogd eigenlijk geene waarde heeft; de *Oestervisscher* of *Scholaakster* (*Haematopus Ostralegus*), die er eveneens slechts in gering aantal gevonden wordt; de *Kobbe* of *zilver-Meeuw* (*Larus Argentatus*), die er zeer overvloedig is en meestal nestelt op de hooge noorder duinen, alsmede op den hoogen zandigen rug van het zich oostwaarts uitstreckende strand, terwijl ook op de westelijke en noordwestelijke duinen wel eens nesten van dezen vogel gevonden worden; verder alle Sternsoorten, welke in onze Pro-

vincie te huis behooren. Deze zijn er zeer menigvuldig en maken er verre weg het grootste getal van vogelen uit: de *grootte Europesche Stern*, *Vischdief* of *Zeezwaluw* (*Sterna Hirundo*), is er inzonderheid menigvuldig sedert de laatste drie jaren geweest en heeft dit eigenaardige bij de voortteling, dat zij in grooten getale te zamen in eenen kleinen omtrek nestelen, zoodat men de eijeren van verschillende vogels of liever derzelver nesten somwijlen onmiddellijk aan en als ver-

ward door elkander vindt liggen, en er in een' oogblik eene groote menigte kan verzamelen; de *losvin gerige Stern*, *zwarte Zeezwaluw* of *zwarte Ikstern* (*S. nigra*), wordt er, hoewel bestendig, echter in kleiner aantal aangetroffen; eindelijk de *kleine Stern* (*S. minuta*) is er verre weg en bestendig alle jaren het overvloedigst en nestelt veelal op de lagere duinen. — Behalve deze Zeevogels, treft men er ook nog eenige anderen aan, die er echter zelden broeden en meer op het vaste land te huis behooren, zoo als het *Boschlooptje* of de *Tuurluur* (*Totanus Calidris*), de *Kemp- of Pronkhaan* (*Tringa pugnax*), welke ook wel enkel op het eiland eijeren legt, de *gewone Raaf* (*Corvus Corax*), die er van tijd tot tijd op eene der twee Kapen nestelt, schoon men haar telkens wegens de verwoestingen, die zij in de eijeren der andere vogelen aanrigt, zoekt uit te roeijen; voorts de *akker- of gewone Leeuwerik* (*Alauda arvensis*), de *witte Kwikstaart* of het *Bouwmannetje* (*Motacilla alba*) en de *gele Kwikstaart* of het *geel Bouwmannetje* (*M. flava*).

Al de voormelde Zeevogelen leggen er des zomers, van de laatste helft van Mei tot aan het laatste van Junij, eene verbazende menigte van eijeren, zoodat de Voogd, welke bij het eijeren zoeken het eiland in drie afdeelingen verdeeld heeft, dagelijks op een derde deel van het eiland wel tien-, elf-, twaalf- tot dertien-

honderd stuks kan vinden, welke grootendeels alle van de Sternsoorten en Kobben zijn, als de menigvuldigste en voordeeligste. Behalve dat hij met deze eijeren zijne varkens mest, worden zij ook door hem verkocht vooral aan de broodbakkers, wien meestal de zoo zware *Kobbe-eijeren* worden toegezonden. Gewoonlijk gaat er jaarlijks om Pinksteren eene menigte menschen van beide kunne en van alle standen en jaren van de kust-dorpen naar het eiland een speelreisje doen, vooral ook, om daar eijeren te zoeken, wordende, tegen behoorlijke betaling, door den Voogd met zijn schip afgehaald en ook weder terug gebragt, iets, dat ook wel eens op andere tijden van het jaar plaats heeft, daar het eiland, zoo wel om deszelfs bijzonder eigenaardige gesteldheid als om het vermakelijke en vreemde van den togt, nog al bezoekers vindt. — Hiermede de belangrijkste en meest voorkomende Vogelen hebbende opgenoemd, nemen wij van het Dierenrijk afscheid, daar de Insekten, Wormen en soortgelijke diertjes, welke op het eiland mogen voorkomen, niet genoeg onderzocht en bekend zijn, om dezelve hier op te geven, om nu nog eenen vlugtigen blik op het Plantenrijk te werpen.

Bergeenden zijn, bij gebrek aan konijnenholen, kunsthollen aangelegd. *"De eijeren ... worden aanhoudend weggenomen."* Ook de Scholeksterlegfels worden geraapt, evenals die van Zilvermeeuwen: *"Soms worden op éenen morgen meer dan vijftienhonderd stuks van deze groote eijeren verzameld."* Totaal noemt Cohen 17 soorten broedvogels, w.o. ook Dwergstern, Kemphaan en Bontbek, en 7 soorten zangvogels.

Meursinge, N. 1853. Aantekeningen over de natuurlijke geschiedenis van het eiland Rottum. Verslagen en Mededeelingen Koninklijke Akademie van Wetenschappen Afdeling Natuurkunde dl. I pag. 203-216.

De Amsterdamse arts en chirurg Meursinge bezocht Rottumeroog op 27-31 mei 1850. Hij noemt dezelfde 17 soorten broedvogels als Cohen. Over de eieren van Dwergstern schrijft Meursinge: *"De smaak dezer eijeren is buitengewoon fijn, en jaarlijks zendt de Voogd aan de Gedeputeerde Staten te Groningen eene hoeveelheid ten geschenke."*

De Gavere, C. & A.A. van Bemmelen 1856. Lijst van vogels in de provincie Groningen en op het eiland Rottum waargenomen. In: J. Herklots, Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland, deel II, stuk 2 pag. 119-130. Leiden: Brill.

Voor Rottum worden 16 soorten (broed)vogels vermeld, w.o. Kemphaan, Zwarte Stern (vgl. Westerhoff & Acker Stratingh 1839, Meursinge 1853: 211, Van Pelt Lechner 1904: 43) en Veldleeuwerik.

Droste-Hülshoff, F. 1869. Die Vogelwelt der Nordseeinsel Borkum, nebst einer vergleichenden Uebersicht der in den südlichen Nordseeländern vorkommenden Vögel. Münster: Niemann.

Pag. 22-28 handelen over de vogelwereld van Rottum. Er worden 18-20 soorten broedvogels vermeld, w.o. Zomertaling, Kemphaan en Spotvogel. Tot ca. 1860 broedde een paartje Raven op de Kaap van Rottum, dat toen verdreven werd (pag. 116).

Venema, G.A. 1869. Over het eiland Rottum; I. De physionomie van het eiland en de vogels die er hunne broedplaats kiezen. In: Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen, 14e stuk (4e dl., 4e stuk) pag. 379-421 + 6 tekeningen.

Vanaf pag. 396 worden de broedvogels besproken: 7000 paar Zilvermeeuwen, 400 paar Bergeenden, 3000 paar Grote Sterns, 2000 paar Visdieven, 200

paar Scholeksters. In klein aantal broeden er Dwergsterns. Er zijn een tiental Kemphanen, 20 Wilde Eenden, Witte en Gele Kwikstaart, Huismus, Veldleeuwerik en Rietgors. Voorts komt de Raaf er voor en 's winters zijn er Bonte Kraaien.

Vele jaren geleden broedden de Grote Sterns weleens op de kwelder achter Vierhuizen (ten westen van Ulrum, aan de Lauwerszee). De voogd van Rottum plaatste aan de oostkant van het eiland twee palen met aas waarmee hij Slechtvalken vangt.

Riemersma, J.H. 1903. De vogels van het eiland Rottum. Vragen van de Dag 18, afl. 7 pag. 513-524.

Vat de gegevens van Cohen, Westerhoff en Venema samen, maar geeft extra informatie over predatoren: *"De gewone Raaf (Corvus corax) tracht wel op het eiland te nestelen, maar het gelukt haar zelden, wijl de Voogd zeer streng tegen haar optreedt, zulks wegens de aanzienlijke schade, welke zij veroorzaakt door het vernielen en vernietigen der eieren van broedende vogels. In weerwil van een en ander gaat er zelden een jaar voorbij zonder dat de raaf zich zien laat. De Valk vertoont er zich minder vaak en heeft daarvoor gegronde redenen: hij wordt wanneer daarop slechts eenige kans bestaat, onverbiddelijk gedood."* (pag. 522).

Van Pelt Lechner, A.A. 1904. Een en ander over de vogelwereld van Rottum en Schouwen. Verslagen & Mededeelingen Nederlandsche Ornithologische Vereeniging 1, pag. 42-44.

Eind mei 1901 broedden er 80 paar Bergeenden, 2500 paar Zilvermeeuwen en 3400 paar Grote Sterns. Daarnaast broedden Wilde Eend, Scholekster, Visdief, Dwerg- en Zwarte Stern (?). De Noordse Stern is nog niet als broedvogel vastgesteld.

Leege, O. 1907. Auf Rottum. In: Leege, Ein Besuch bei den Brutvögeln der holländische Nordseeinseln. Ornithologische Monatschrift 32, pag. 336-339.

Verslag van een reis per boot langs de Waddeneilanden (4-18 juni 1906). Daarbij werd Rottum overgeslagen, omdat Leege het eiland op 18 juni 1905 al bezocht had. Er broedden in dat jaar 2000 paar Zilvermeeuwen, 1000 paar Grote Sterns, ettelijke honderden paar Visdieven, 8-10 paar Dwerg-

sterns, 200 paar Bergeenden, tot 200 paar Schol-
eksters. In gering aantal broedden Strandplevier,
Kievit en Tureluur. Daarnaast 2 paar Boerenzwa-
luw, veel Graspiepers en Veldleeuweriken, 1 paar
Witte en 1 paar Gele Kwik, 1 paar Kneu, en ver-
schiedene Spreeuwen en Huismussen. Verdwenen
als broedvogel zijn Kemphaan, Spotvogel en Tapuit.
Totaal telde Leege 19 soorten broedvogels. Zie ook
de systematische lijst achterin zijn artikel, pag. 389-
398, waarvan Thijssse een bewerkte vertaling publi-
ceerde in Verslagen & Mededeelingen N.O.V. 5,
pag. 35-56.

Van Pelt Lechner, A.A. 1908. De Kleine
Zeemeeuw *Larus canus* broedvogel op Rot-
tum. Verslagen & Mededeelingen Nederland-
sche Ornithologische Vereniging 5, pag. 34.
Eerste gedocumenteerde broedgevallen van deze
soort in Nederland. 2 paar broedden in 1908 op
Rottumeroog. (beide legsels in collectie NNM,
Braaksma 1966: 37). In 1925 broedden er al ca. 8
paar en in 1932 16-18 paar Stormmeeuwen (*Ardea*
15: 41 en 22: 13). Maximaal broedden er 90 paar
(1967).

Thijssse, J.P. 1908. De broedvogels van de
Noordzee-eilanden, naar Otto Leege's Reis-
verhaal bewerkt. Verslagen & Mededeelingen
Nederlandsche Ornithologische Vereniging
5, pag. 35-56.

Vertaling en bewerking van de systematische lijst
aan het slot van de artikelenreeks van O. Leege
(1907: 389-398).

Thijssse, J.P. 1911. In 't Noorden. De Leven-
de Natuur 15, pag. 385-390 en 405-411.

Thijssse bezocht Rottum jaarlijks in de jaren 1910-
1913. Dit is het verslag van zijn eerste bezoek, eind
augustus 1910.

Thijssse, J.P. 1911. Rottum. De Levende
Natuur 16, afl. 9 pag. 193-198; afl. 10 pag.
217-222 en afl. 11 pag. 240-246.

Verslag van Thijssse's tweede bezoek aan Rottum,
begin juni 1911, samen met de vogelfotograaf A.
Burdet.

Hij stelde hierbij voor het eerst het broeden van
Noordse Sterns op Rottum vast.

Thijssse, J.P. 1911. Rottum in 1911. Jaar-
boekje Nederlandsche Ornithologische Veree-
niging nr. 8, pag. 43-44.

Thijssse vermeldt het broeden van 60 paar Noordse
Sterns en 24 paar Visdieven, 1700 paar Grote
Sterns en ca. 1000 paar Zilvermeeuwen. Ook in
1911 broedde de Stormmeeuw op de Noordwest-

plaat (= Rottumerplaat). Thijssse vond op 5
juni een vers dood mannetje Middelste Zaag-
bek.

Thijssse, J.P. 1912. Het schuivende
eiland. De Levende Natuur 17, afl. 9
pag. 193-198.

Over een bezoek aan Rottum in de tweede
helft van mei 1912 (opnieuw met Burdet).
Al 1000 paar Grote Sterns. Toename van het
aantal broedende Zilvermeeuwen. Op 26 mei
1912 fotografeerde Burdet een Noordse
Stern op nest (Thijssse, Het Vogeljaar 3e dr.
1923 pag. 352; Burdet & Thijssse 1914).

Thijssse, J.P. 1914. De vogels van de
Wadden-eilanden (Uittreksel eener
voordracht met lichtbeelden, gehouden
op 12 Februari 1913). Archives du
Musée Teyler, serie 3, dl. 2 pag. 122-
125. Haarlem: Les Heritiers Loosjes.

Burdet, A. & J.P. Thijssse 1914. Onze
vogels in 't wild. Serie nr. 2, Sterntjes
en meeuwen.

Setje stereoscoopopnamen door A. Burdet,
o.m. van de kolonies van meeuwen en sterns
op Rottum. De foto's dateren deels van zijn
bezoek met Thijssse in juni 1911 (vgl. Jrb.
N.O.V. 1911 pl. III) en mei 1912 (Noordse
Stern).

Thijssse, J.P. 1914. De Groote Stern
van Rottum verjaagd! De Levende
Natuur afl. 6 pag. 144.

Na een eerste vestiging van 50 paar werd de
kolonie in mei 1914 verstoord door schietoe-
feningen van de Duitse artillerie op Borkum.
Grote Sterns (223 paar) vestigden zich ver-
volgens in juni 1914 op het Duitse wadden-
eiland Memmert (med. O. Leege, DLN 20:
303).

De Grote Sterns broedden pas weer in de
jaren 1946-1962 op Rottumeroog (Braaksma
1965), en in de jaren 1972 en 1996-1998 op
Rottumerplaat.

Wigman, A.B. 1914. Aberratie in
nestwijze en eierenaantal bij den schol-
ekster. *Ardea* 3, pag. 127.

In juni 1914 vond Wigman op Rottumeroog
een Scholeksternest met het zeldzame aantal
van 5 eieren in de ingewaterde, holle kop
van een der palen van een schutting. (In
weer en wind 7e jrg. nr. 2, pag. 48).

Thijssse, J.P. 1915. Noordwestplaat bij Rottumeroog. Jaarboekje Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten 1913-1917, pag. 44. Verslag van een bezoek van J. Drijver aan Rottumerplaat op 11 mei 1915. Er broedden 941 paar Zilvermeeuwen, 76 paar Visdieven en Noordse Sterns, en tamelijk veel Dwergsterns.

Wigman, A.B. 1915. Mobilisatie-wee. De Levende Natuur 20, afl. 14 pag. 280. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd een marinekamp gevestigd op Rottum. Als gevolg daarvan kwam in het broedseizoen 1915 volgens de strandvoogd niet één enkel ei uit.

Thijssse, J.P. 1915. De vogels van de Noordzee-eilanden. De Levende Natuur 20, afl. 16 pag. 301-304.

Op Rottumerplaat broedden ca. 1000 paar Zilvermeeuwen.

Thijssse, J.P. 1916. Nieuws uit Rottum. De Levende Natuur 21, afl. 7 pag. 133-134. Handelt over de vondst van een nest van Middelste Zaagbek met 11 eieren op de Noordwestplaat (= Rottumerplaat). Dit eerste broedgeval voor Nederland is niet vermeld in VvG (vgl. Ardea 5: 94).

Thijssse, J.P. 1916. Rottum en de Plaat. De Levende Natuur 21, afl. 11 pag. 215-217. Pas eind augustus 1916 was Thijssse in de gelegenheid opnieuw Rottum te bezoeken; daarbij werd hem de nestplaats van de Middelste Zaagbek op Rottumerplaat gewezen.

Van Schilfgaarde, T. 1917. Bij de Sternplaat. Jaarbericht der Club van Nederlandsche Vogelkundigen nr. 7, pag. 24. Foto van Noordse Stern boven nest met 2 eieren op Rottum, van 1916 of eerder.

Thijssse, J.P. 1917. Het uiterste noorden in 1917. De Levende Natuur 22, afl. 5 pag. 185-189.

Artikel op basis van een brief van de Groninger vogelfotograaf Ferd. Liefstinck. Hij fotografeerde o.m. een paartje Stormmeeuw, broedend op Rottumerplaat. Een kleine collectie stereoscoopfoto's van Liefstinck wordt bewaard in het Nederlands Foto-Archief (NFA) te Rotterdam.

Thijssse, J.P. 1918. Noordwestplaat bij Rottumeroog. Jaarboekje Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten 1918-1922, pag. 23-24.

Bevat opgaven van Liefstinck over het broedseizoen 1917 op Rottumerplaat: minstens 2000 paar Zilver-

meeuwen, (daardoor) weinig Visdieven en Noordse Sterns, 3 paar Stormmeeuwen.

Brouwer, G.A. & J. Verwey 1922. Vogeltrek op Rottum. Waarnemingen betreffende den Vogeltrek op Rottumeroog, verzameld tijdens een verblijf op het eiland van 19 juli tot 1 september 1921. Ardea XI, pag. 47-79.

Bevat ook enige broedvogelgegevens over Rottum in 1921: 3000 paar Zilvermeeuwen, enige honderden paren Visdieven en Noordse Sterns (pag. 72, 74). Eind augustus sterke trek van Ortolanen (pag. 60-62).

Koster, F. 1923. Nieuws over Rottumeroog Wadden en Platen. De Levende Natuur 28, afl. 8 pag. 253-254.

Koster bezocht Rottumeroog op 7-9 juli 1923. Mogelijk broedgeval van Zwarte Roodstaart op Rottum. Enkele paren Stormmeeuwen broedden op Rottumeroog en -plaat. Mogelijk broedden er enkele paren Grote Sterns op het Simonszand.

Brouwer, G.A. 1930. Een tweede geval van broeden van *Falco peregrinus* Tunst. in Nederland. Ardea 19, pag. 66-67 en pl. VII.

Vondst van een grondnest van Slechtvalk met 3 eieren op een afgekald stuifduin op Rottumerplaat (8 april 1930). 1 ei werd verzameld (coll. NNM, reg.nr. RMNH 6140). Van Oordt en Haverschmidt fotografeerden de nestplaats op 22 april. Begin mei stootte het nest door krachtige NW-wind onder en op 11 mei waren nest en eieren niet meer terug te vinden (Bijlsma, Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels, 1993 pag. 229).

Van Dobben, W.H. & G.F. Makkink 1935. Nazomertrek van zangvogels op Vlieland, Rottum en aan de Friese kust. (Van ongeveer half Aug. tot in begin Sept. 1933). Ardea 24, pag. 111-133. Makkink stelde op Rottum veel doortrek vast van merendeels 1^e jaars Tapuiten. Claim van Grauwe Fitis, sine loco (pag. 130).

Van Dobben, W.H. 1936. Zangvogeltrek op Rottum, 20-30 Aug. 1935 en 5-18 Mei 1936. Ardea 25, afl. 3 pag. 181-195.

Op 27 augustus 1935 een Waterrietzanger. Op 6 mei 1936 trokken nog 50 Bonte Kraai-

en over, de laatste op 13 mei. In mei 1936 7x een mannetje en 2x een vrouwtje Roodsterblauwborst, de laatste op 16 mei 1936.

Toxopeus, J. 1956. Eidereenden op Rottumeroog. De Levende Natuur 59, afl. 5 pag. 120.

Broedvogel sinds 1947 of 1948. In 1954-1955 waren er 3 resp. 5 legfels.

Strijbos, J.P. 1958. Onvergelijkbaar Rottum. Zandpannekoekje en vogeleiland onder de strandvoogdij van Jan Toxopeus. De Telegraaf 28 juni 1958.

Strijbos, J.P. 1958. Laatste 'vogelarij' van ons land. Rottum vaart langzaam naar Duitse wateren. Afbreken of aan de zee overlaten? De Telegraaf 5 juli 1958.

Strijbos, J.P. 1958. Op Rottum raapt men de grootste zilvermeeuweieren van ons land. De Telegraaf 12 juli 1958.

Braaksma, S. sine anno (1965). Gegevens over de avifauna van Rottumeroog en Rottumerplaat. Rapport Stafafdeling Natuurbescherming van het Staatsbosbeheer. 91 pag. Samenvattende bronnenstudie, plus excursiegegevens van 1947-1965. Deze avifauna van Rottum vermeldt 153 vogelsoorten, w.o. 37 soorten broedvogels.

In (de winter van) 1912 (?) zag J. Toxopeus een troep van 18-20 Grote Trappen op Rottumeroog. Op 19 augustus 1959 een Kleine Vliegenvanger; in december 1964 vondst van een Papegaaiduiker; en op 30 juli 1965 een Kleine Burgemeester.

Rooth, J. 1966. Vogeltelling in het hele Nederlandse Waddengebied augustus 1963. Limosa 39, nr. 4 pag. 175-181.

Spaans, A.L. 1967. Wadvogeltelling in het gehele Nederlandse Waddengebied in december 1966. Limosa 40, nr. 4 pag. 206-215.

Braaksma, S. 1973. Over de vogelwereld van Rottumeroog en Rottumerplaat. Waddenbulletin jrg. 8 nr. 2 pag. 2-10.

Na 1965 bracht Braaksma nog 14 resp. 12 bezoeken aan deze eilanden. In 1972 broedden weer, na jaren van afwezigheid, ca. 100 paar Grote Sterns op Rottumerplaat. Totaal 40 soorten broedvogels vastgesteld in de jaren 1858-1972. Nieuw sedert 1965: Wintertaling (verm. 3 x), Kleine Mantelmeeuw (1967, 2 paar), Ringmus (1967-68), Kneu (1969) en Waterhoen (1972). Op 13 november 1972 een

Witsluitbarmsijs op Rottumerplaat, en een paartje Goudvinken.

Bouwman, A. 1983. Verslag bewaking Rottumerplaat. Driebergen : Staatsbosbeheer.

Mauer, K.A. & H. Westhof 1986. Roodoogvireo's te Wormerveer en Rottumerplaat in oktober 1985. Dutch Birding 8, nr. 4 pag. 121-125.

Vondst op 13 oktober, resp. vangst in mist-net op 19 oktober, de laatste postuum gedetermineerd aan de hand van de foto's. Eerste resp. tweede geval voor Nederland.

Verslag bewaking Rottumerplaat en Rottumeroog 1987. Utrecht / Groningen : SBB en Consulentenschap Natuurbehoud Groningen.

De Bruijn, D & O. Koedijk 1987. Rottumerplaat. Groningen : SBB.

Anonymus 1988?/1989. Rottumerplaat. Groningen : SBB.

Van den Brink, H. 1990. De vogels van Rottumeroog en Rottumerplaat in 1978-89. SOVON-rapport 89/7. Groningen : Staatsbosbeheer.

Koopman, E. & G.O. Keijl 1990. Verslag bewaking Rottumeroog 1990. Staatsbosbeheer Groningen.

Lutterop, D. & G. Kasemir 1990, 1991 en 1992. Verslag bewaking Rottumerplaat 1990, 1991 en 1992. Groningen: Staatsbosbeheer.

Van Dijken, K. & W. Steenge 1991 en 1992. Verslag bewaking Rottumeroog 1991 en 1992. Groningen: Staatsbosbeheer.

Kasemir, G. & D. Lutterop 1993. De broedvogels van Rottum. De Grauwe Gors (jubileumnummer) jrg. 21, nr. 3-4.

In de jaren 1981-1992 werden op Rottumeroog 47 soorten broedvogels vastgesteld, w.o. een twintigtal nog niet eerder: zoals Blauwe Kiekendief, Pijlstaart, Zwartkop en Roodmus. Op Rottumerplaat werden 41 soorten broedvogels vastgesteld, w.o. Zomertaling en Zomertortel. Totaal werden op Rottum 53 soorten broedend vastgesteld.

Van den Brink, H.J. 1996. De vogels van Rottum. De Levende Natuur 97(2) pag. 62-66.

Lutterop, D. & G. Kasemir 1996. Rottumerplaat : broedseizoen 1996. Vogelwachtersverslag. Rapport Ministerie van LNV & SBB.

Van Dijken, K. & E. Koopman 1996. Rottumeroog : broedseizoen 1996 : vogelwachtersverslag. Den Haag / Utrecht : Ministerie van LNV / SBB, 35 pag.

Van Dijken, K. 1997. Nieuwe kolonie Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* : Rottumeroog. Sula 11, afl. 4 pag. 229-230.

De Bruin, B. & S. de Bruin 1997. Lijst van Groningse Vogels. Bijlage bij De Grauwe Gors 26e jrg, dubbelnr. 3 & 4.

In tegenstelling tot VvG bevat deze lijst ook opgaven m.b.t. vogels op Rottumeroog en Rottumerplaat. Daarbij gaat het m.n. om diverse Mediterrane en Scandinavische zangvogelsoorten op voorjaars-trek. Van de 20 zeldzame soorten vastgesteld op Rottum in de jaren 1971-2001 werden 3 Groningse unica vastgesteld op Rottumerplaat: Wilgengors (vangst juli 1977), Roodoogvireo (oktober 1985) en Witkeelgors (april 2001); en twee op Rottumeroog: Blonde Tapuit (juni 1991; DB 16,5: 200-202) en Jufferkraanvogel (mei 1993). Op Rottumeroog werd zes keer een Grauwe Fitis vastgesteld; op Rottumerplaat drie keer een Baardgrasmus.

Ubels, R. & M.H. Edelenbos 1998. Vogelwachtersverslag Rottumeroog broedseizoen 1998. Assen : SBB, 90 pag.

Ubels, R. & M. Edelenbos 1999. De Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* op Rottumeroog. De Takkeling 7, nr. 3 pag. 193-197.
Een paartje broedde in de jaren 1991-1992 en 1996-1998. In 1993 was er een eerste broedgeval op Rottumerplaat.

Van den Brink, H. 1999. Rottumeroog en Rottumerplaat : rust en ruimte voor onze wadvogels. Driebergen : SBB, 9 pag.
In 1998 een nieuwe broedvogel op Rottumerplaat: 4 paar Lepelaars.

Literatuur

Geraadpleegde kernliteratuur over de ornithologie van Groningen.

Balten, B., B. de Bruin, J.B. Hulscher & B. Koks 1993. Avifauna Groningen 1968-1993. Jubileumnummer De Grauwe Gors, 21e jrg. nr. 3/4.

Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983. Vogels van de provincie Groningen. Groningen : Wolters-Noordhoff.

Brouwer, G.A. 1948. Prof. mr. dr. Th. Van Swinderen (1784-1851) en zijn werkzaamheid in het belang van de ornithologie. In: Ardea 36, pag. 121-142.

Brouwer, G.A. 1954. Historische gegevens over onze vroegere ornithologen en over de avifauna van Nederland. (Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden, januari 1954). Ardea 41, Jubileumnummer, pag. 1-225 en Leiden: Brill.

Brouwer-Pierson, J.I. 1987. Gerrit Anton Brouwer 27.X.1898 - 25.VII.1981. Soest.

De Bruin, B. & S. de Bruin 1997. Lijst van Groningse Vogels. (bijlage bij De Grauwe Gors 1997, nr 3/4). Groningen : Avifauna Groningen.

Haverschmidt, F. 1949. Een oude verhandeling over den Ooievaar. Ardea 36, pag. 257-265.

Hoek, P.P.C. 1888. Bibliographie der Fauna van Nederland. Leiden : Brill. (overdruk uit: W.J.D. van IJterson et al. (bew.), Algemeene Aardrijkskundige Bibliographie van Nederland, dl. II: Natuurskundige toestand, pag. 129-203).

Jan Alex de Roos

jaderoos@avifaunagroningen.nl

&

Ruud Vlek

RVlek@seno.gak.nl